

НАСТАВЕН ЧАС ПО ПРЕДМЕТОТ МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Тип на часот: обработка на нов материјал

Наставна единица: „Парите се отепувачка“ од Ристо Крле

Година: II

А. Непосредни задачи и корелации на часот (образовни, идејно - воспитни, функционални)

1. Сиже на драмата во кратки црти: 2. Главни личности; 3. Тема, идеја и порака на драмата; 4. Истакнување на позитивните човечки особини (чесност, работливост и истрајност), а згрозување и спротивставување кон погубувањето и одземањето на оној што ги создал.

Б. Организација и материјално - технички услови на часот (местото на одржување, седства, помагала и др.); 1. училница (кабинет) по македонски јазик и литература; 2. Драмата „Парите се отепувачка“; 3. „Избор“ - драми од Ристо Крле (со предговор на проф. д-р Нада Момировска) 4. Сто години македонска драма (поговор за драмата „Парите се отепувачка“ од А. Алексијев); 5. „Поетика на македонската битово - социјална драма“ од проф. д-р Јордан Стојановски (докторска дисертација во ракопис).

В. Наставни форми и методи на постапка: илустративна, дијалоска и коментар на учениците со помош на наставникот.

Вовед во часот: бидејќи во претходниот час е разработена драмата „Печалбари“ од Антон Панов и е констатирано оти моќта на богатството односно немоќта на сиромаштијата е причината Костадин да замине на печалба, а да не ја почувствува брачната среќа на сопственото огниште имаме доволен мотив да ја поврземе сегашнава материја „Парите се отепувачка“ од Ристо Крле со претходно споменатата. Се чита слика прва од третиот чин на „Печалбари“, се добива горната констатација и се пристапува на кратката содржина на „Парите се отепувачка“. Главен дел: преку личностите кои се наведени на Буловата матрица се разработува делото: Прашањето со кое започнувам е од каде инспирација на Крле да ја напише оваа драма, ири што одговорот следи

оти тоа го дознаваме од неговата „Автобиографија“ во која тој се сеќава на Подградец (кога во 1925 година заминува да работи како чевларски калфа) и е сведок на потресната случка што ја слушнал од некој селанец: убиството на единствениот син којшто по долги години на печалба се вратил дома, а е убиен од своите родители. Од Буловата матрица се гледа оти Митре е тој што е даден како прв лик за разгледување, но за да се каже збор - два за него како и за останатите ликови од драмата ќе треба да се наведе кратката содржина на драмата. Во кратки црти учениците го прараскажуваат дејствието, односно ги доловуваат сликите од петте чина. Сè почнува од првиот чин каде е дадена сликата на подготовки за заминување на печалба од страна на Ангелета. Се чита (со цел илустративно да се доближи, а зошто да не и почувствува кобноста):

(Ката ја зема ризата и му ја става околу вратот и ја спушта главата на неговото рамо, плаче).

Коте: Што било т-а - плачење, пак ќе си дојде!

Ката: Со...со... со... здравје, ба... ба... ба... бате, да... да... да си ... одиш... Да не не за... за... заборавиш... (го прегрнува и го бацува).

Коте: Женска работа, што требало плачење, не го праќате на бесење, на печалба го праќате. Речи му тука со здравје да се одиш, повеќе пари да спечалиш и побрзо да си се вратиш...

Фроса: Така е, многу да не седи, зашто ќе се заборави за ваму.

Мара: Кате, софрава да не ја креваш додека не се вратиме. Вака нека стои.

Депа: Не ами, никогаш не сме ја кренале додека не сме се вратиле од попратувачка.

Мара: Вратава од одајчево и портана да не ги затвориш, вака ќе останат дури до вечер.

Кате: (со плачење) Убаво...

Панде: (се појавува на вратата) Кинисувајте бре луѓе, што сакате да го остави дружината!

Депа: У господ да брани!... Што зборуваш така?

Мара: (зема стомна со вода и ја става на прагот) Ангеле кинисувај срце, прв ти и кошни ја стомнава со ногата.

Ангеле: Адет ли е?

Мара: Ами, адет е штом ти велам!

Депа: Слушај постари што те учат и прави, не прашувај. Безбели е адет штом

ти велама! Сие така си правиме!

Мара: (го прегрнува) Ај, со здравје да ми одиш, жив и здрав да ми се вратиш.

Коте: Тоа ќе му го кажеш кога ќе се разделите кај Плачи-врби, кај што е местото за плачење...

Депа: Ти не и се мешај на жената, сака од куќи да му рече со здравје. Таму ќе биде повторно.

Мара: (го бакнува) Писма да ми праќаш, срце, понабрзо, мајка да не ми те дума.

Коте: Море, пари речи - да праќаш понабргу та за писма ќе ти праќа.

Депа: И писма, и пари, златен!

Мара: Многу господи да не седиш. Спечали што ќе спечалиш, прави економија, пак дојди си да те жениме. Гледај побрзо пуштај пари да ја омажине сестра ти, да одбереме едно гајле, оти еве и таа дваесет на Митровден ги наполни. Еве, ние со татко ти четириесет ги поминавме, сто години не ќе сме живи, дојди си побрзо. Така, синко, да ми си прокопсан да не ни се ситат душмани.

Анѓеле: Добро мајко, ич ти гајле да не бериш, ќе видиш што син си родила. (И ја бакнува раката). Седи со здравје. Гајрет! (Очите му се наполнуваат со солзи) Седи со здравје татко. Пуцко да си! Пари ќе ти праќам секој месец: прво, да испратиш секаде каде што борчиш; после да ја омажиш Кате. Само гледај во некоја куќа убава - домаќинска.

Митре: (кој досега се држи, му излегуваат солзи на очите) А, ти синко, остави на мене и на мајка ти.

Анѓеле: После пак ќе ти иратам да си купиш некое нивче, да не одиш аргат по туѓи ниви. Потоа да направиш куќа, убава куќа сакам да направиш и тогаш ќе дојдам да ме ожениш. Тебе ќе ти донесам еден олкав чубук (Ги раширува рацете), да седиш најгоре, да пушиш тутун и да даваш команда! Гајлето од куќата јас ќе го земам на глава.

Митре (бришејќи си ги очите) Ашколсум бре, синко, ако биде вака како што велиш, сево село ќе ни завидува. (Го чука по рамото) Ако биде така, на коџобашијата, од град ќе му ја побараме ќерка му...

Анѓеле: Ќе видиш, татко! (Му бакнува рака и се завртува кон Котета) Седи со здравје, стрико Коте! (Му бакнува рака)

Коте: Со здравје да си одиш, жив и здрав да си се вратиш! Не заборавај што

му вети на татка ти!

Анѓеле: Не чини повеќе да се фалам. Ќе ме видите. Седи си со здравје, стрино Котејце. (И бакнува рака)

Депа: Со здравје да си одиш! Паметувај си ги зборовите!...

Откако завршува поздравувањето, односно испраќањето очекувам да се потенцира иовторно злокобата, посебно оној момент кога Кате се враќа залипана кон прозорецот и тргнува кон иконата. „Уф. кандилото! - ќе извика, угаснало“.

Вториот чин. Во кратки црти го доближува друг ученик при што ја дава сликата на сиромашната соба во која се Митре, Мара, Коте, Депа, Фроса, Спаса и Тане, но и Ката и Панде (којашто иако ненајавен ќе одигра посебна улога):

Панде: Ете тоа не ви чини! Коте што рече: „Кој трга наваму, кој трга натаму; јас сум ова, ти си она...“ А еве сега пак истото! Едниот мисли на Србија, другиот на Бугарија. А бре, како ни се вика земјата така ни е името! Депа е жена и пред малку рече еден поумен збор: „Ние не сме Бугари... “ - само прескокна да рече не сме ни Срби - туку сме си луѓе од местово наше - нашинци! Ете тоа сме бре, нашинци! Сите за името свое и тогаш сме фатени за рака!..."

По овој цитат следи прашањето, на што го асоцира ученикот? Се очекува одговор: на денешнава ситуација, кога од сите страни, нашите соседи ни се чиичат де за името, де за народноста, де за името и за народноста. Овој цитат нека им биде одговор. Значи, Крле бил и смел и далекоглед. Смел, вели ученикот, кога се знае во кос време ја пишува драмата, а далекуглед познавајќи ја психологијата на нашите соседи што не ќе се откажат од своите аспирации за во биднина.

Третиот чин, вели следниот ученик, го најавува доаѓањето Анѓелево. Кратка содржина. Сите се среќни. Пеат. Анѓеле прифаќа. Среќен е. Донел многу злато. Тука се потенцира она што во четвртиот чин не е кажано, а се подразбира, да не се каже Анѓеле на мајка и на татко оти е тој - синот нивни.

Ката: (настрана на Анѓелета) Да не се забораиш како што рековме да не си кажуваш. Ние утрина рано ќе појдеме на нива да дожнееме, ќе најдеме некој кој да ни ја чува куќата и да ги рани ајваните и околу ручек, а може и порано, таму сме. Па ќе си поиграме со татка и мајка што не те познале...

Четвртиот чин. Следниот ученик што пристапува во разработката на кратката содржина нагласува оти во споредба со нрвите два чина кога собата и куќата се

дадени сиромашки, сега имаме новоизградена кука, добро подредена и имашлива.

Митре: Не зборувај лебати за настанување, уште не му се умира. Не умревме кога бевме скапани сиромаци, та зар сега кога си го наредивме животот! Што рекол некој, се разбира: благодарение на детето, дал господ сè полно – рамно...!

Разговорот на Митре и Мара за живеачката и умирачката, но пред сè:

Мара: Зборот ми беше, оти рече: „Да ни го донесе господ Ангелета како што има оваа година родено многу грозје..." Што не ми отишол умов мене да го донесе господ Ангелета за тоа што се родило многу грозје, туку тебе! Јас му се молам на господа (се завртува кон иконата и се крсти) и Свети Никола златен, само да ми го донесе здрав и жив ... та како било.

Доаѓањето Ангелево. Неговата размисла за работата.

Ангеле (го чувствува мајчиниот бол и гледа да поправи) А мори, стрино, не е ѓаволот толку црн колку што го прикажуваат. Да е така секој таму би умирал и никој не би се вратил, ама човекот е појак и од дрво и од камен! После, во Америка не се работи како во Романија дење и ноќе... Осум саати. Вистина, работата е тешка, ама после имаш слободно време што сакаш да правиш: одиш во театар, одиш во кино, одиш во парк... Јадењето убаво, ме гледаш мене? И да речеме, не е лошо. Секоја работа е тешка! Да седиш е лесно. А никој не седи, ако не работи со снагата, работи со мозокот! Легнувањето на Ангелета, Митреовото забрзување и алчност да ја земе секирата:

Митре: Не знам што сакам (ја зема главата во обете раце) главата ми е како бутин! (Седнува на големиот куфер, покрај малото, а очите не ги тргнува од него) Бреее... куче дете. За малку време што пара спечалило!... (Оди и повторно наслушнува дали спие Ангеле) Кај го натера врагот да дојде, ќе ме стави во некој грев...

Мара: Е, добро, де... Земи му неколку, кога ти останаа очите во нив, и ајде да си легнеме.

Митре: Митрејце, жено, што мислиш ти, се печалат толку пари за пет - шест години?

Мара: Мака...

Митре: Мака, ја! (како на уво) Ова куче не ги има само спечалено, слушај ме ти мене! Овој има отепано некого за да дојде до овие пари! А кога тој можел некого да отепа што јас не би го отепал него и да станам богат човек? Како ги

спечалил - така нека ги изгуби! Секирата на ова куче?

Мара: (списнува) Ау!

Митре: (и ја затвора со рака устата) Пее! Ами што, кум ли ќе го правам?!

Мара: (итро) Ако не да му ги сокриеме и да рсчеме ти не си донесол таква работа - пари во кукава.

Митре: Не може, никој нас не ќе ни верува. Секој ќе каже кој што не оставил, не бара... Овој не ги има спечалено со пот... Затоа ти велам: секирата на овега! (брзо излегува)...

По молбата на Мара. Митре ја фаќа кваката, решително влегува.

Петтиот чин. За се што сторил Митре, (следи одговор на друг учник), е свесен и сега е жолт како восок, изморен и ненаспан, го гризе совеста. Размислите на Мара за парите се потцртуваат:

Мара: Да ја смириш душата? Ни во гробот нема да те смири! Требаше да бидеш ајдук - Кољаш за ништо да не чувствуваш. Работел, човекот, буфтал. печалел; едно Господ му знае кој го чека дома да се врати, а ти главата да му ја земеш за мустите пари. Пусти да останат, и како што ќе остават - в гроб ќе ти ги ставам!

Доаѓањето на Ана, Кате. Софре. Разговорот и:

Ката: Што се чудите обајцата? Сношти не ви дојде гостин на спање? Ние ви го пративме!

Мара (ошумоглавлено) Каков гостин мори?...

Ката: (откако ги погледнува Софрета и Ана в очи) Ангелс мори, еееј!

Мара: Ооооф, Ангеле, срце!... (Паѓа мртва) Софре: Вода! ... (Потрчува надвор)

Ката: Ангеле брату!... Мајко... (потрчува надвор) Вода! (Ана потрчува по нив)

Митре: (вади нож од појасот и го става пред срцето) Ах, јалан век... Пусти пари отеувачка сте вие... (Неколку секунди се бори со себеси, го забива ножот во срцето. Паѓа).

Следи дискусија и разговор. Прашањата од тинот: *Во штио е основниот мойив? Во штио лежи чинот на злосторството? Во кого е проблемот? Се испросумува ли пред судбината и нејзината уџра?* - ги даваат следните одговори:

Можеби и нема мотив, можеби самиот мотив лежи во апсурдноста на човекот кој место да размислува дека треба да работи чесно и да спечали со сопствена пот, на сопствен имот. одошто преку други плеќи, како што рекле старите: „Послатка е близната рж отколку далечната пченица“.

Парите, тие проклети пари, следи друг одговор, го засенуваат умот и страста и човечното, а истовремено како некој друг да управува со нас, што не е ниту малку одлика на човекот во нас.

Човекот треба да се воздржи. е следниот одговор, ни препорачува Крле и во најлакомите ситуации, да го задржи во себе човечното, зашто само тој е којшто може, ако сака да и се спротивстави и на судбината. Во спротивно среќата којшто ни ја предодредила судбината лесно може да се претвори во несреќа, а ниту несреќата, ниту среќата не се купуваат со пари, зашто парите се отепувачка, нели?

Бидејќи за наредниот час е предвидено да се анализираат ликовите, им напомнувам на учениците да се потсетат на расказот „Бојана“ од Иван Точко каде што исто така се зборува за слично нешто, а тоа се парите, златото, кое како што ќе рече Бојана е: Проклето! Проклето!